

MTA BTK Filozófiai Intézet
1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.
Tel: +36 1 224-6778; Fax: +36 1 224-6784.
E-mail: fi.titkarsag@btk.mta.hu; honlap: www.fi.btk.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai 2017-ben

Az intézet a tárgyév során súlyponti feladatként tűzte ki a magyar filozófiatörténeten belül a forráskiadási és forrásfeltárási tevékenységet (három kötet forráskiadványt jelentetett meg az *A magyar filozófiatörténet narratívái (1792–1947)* című OTKA-projekten [K104643] belül, illetve befejezte a kéziratári anyaggyűjtést az *Eötvös József levelezésének kiadása* című OTKA-projekten [K112137] belül). A regionális eszmetörténeti kutatásokon belül a város eszmetörténetére és az értelmiség kollektív identitásképző szerepére irányuló kutatásokat (utóbbi témában új, kétoldalú nemzetközi egyezményen alapuló közös kutatási projekt indult a tárgyév elején *Az értelmiség szerepe a kollektív identitások megteremtésében Lengyelországban és Magyarországon a 19. és 20. században* címmel [NKM 109/2017]), az egyetemes filozófiatörténet és annak magyar szereplői kutatásában a 19-20. századi német filozófia (különösen a fenomenológia keletkezés- és hatástörténetének, illetve Palágyi Menyhért német nyelvű, a német filozófia által befogadott munkásságának) vizsgálatát, az európai eszmetörténeten belül pedig a két világháború közötti időszak eszmetörténet tanulmányozását végezte el (e tárgyban nemzetközi konferenciát szervezett Rómában és megjelentette az előző konferencia idegen nyelvű anyagát).

A diszciplináris kutatásokon belül az intézet kiemelten foglalkozott a tág értelemben vett ismeretelméleti problémák újragondolásával és eredményeinek a hazai és nemzetközi fórumokon való publikálásával (az e tárgyban tartott 12 nemzetközi konferenciaelőadás – ebből 8 külföldön – mellett két kötet és egy folyóiratszám is megjelent), a filozófiai hermeneutika és a vallásfilozófia aktuális kérdéseivel, a határok filozófiájával (amely témában nemzetközi konferenciát szervezett a Közép-Európai Egyetemmel együtt), az egzakt természettudományok filozófiájának köréből pedig a lokális kauzalitás fogalmával, az ún. konspirációmentesség elméleti szerepével, a Borel-Kolmogorov-paradoxonnal, a makroállapotok emergenciájával, a Principal Principle valamint a statisztikus fizika egyensúlyfogalmának történeti kialakulásával. Külön kiemelendő, hogy az intézet egy kutatója a tárgyévben sikerrel pályázott az MTA Lendület pályázatán *Erkölcsök és értékek a modern tudományban* címmel. A vezetésével az intézetben létrejött *Morál és tudomány* Lendület-kutatócsoport az intézet tudományfilozófiai és tudománytörténeti kutatásai számára a következő évekre is biztosítja a téma intézeti művelése egyébként is igen erős hazai és nemzetközi jelenlétének fenntartását és további erősítését, amint ezt a tárgyévben megjelentetett két nemzetközi és egy magyar folyóiratszám, valamint egy magyar filozófiatörténeti kismonográfia is bizonyítja.

A tárgyév az előző év közepén indult új igazgatói ciklus első teljes éve, amely megerősítette tisztségében az intézet addigi igazgatóját. Immár ötödik éve töretlenül növekszik mind a hazai, mind a nemzetközi előadások száma, megkétszerezve a 2006-2009 közti évek szintjét, s majdnem megháromszorozva a 2010-2012 évek szintjét. Szintén jelentősen növekedett az intézet tudományos rendezvényszervező tevékenysége is (hazai rendezvények szervezése 2012-ben: 7, 2017-ben: 26; nemzetközi rendezvények szervezése 2012-ben: 6, 2017-ben: 21). Az intézet publikációs teljesítményére a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) adatbankon alapuló saját számításaink szerint a 2011–2014-es időszakra jellemző 100–120 körüli szinthez képest immár tartósan és ebben az évben is a 140–160-as szint jellemző. Mindez kéz a kézben jár azzal, hogy a tárgyév folyamán sikerült az intézetnek fenntartani kutatói állományának a korábbi évekhez képest elért szignifikánsan magasabb szintjét (kutatói

munkahónapok száma 2012-ben: 180, 2017-ben: 363) és fiatalodását (életkorátlag 2012-ben: 1965, 2017-ben: 1971), amit az előző évhez hasonlóan a intézet örvendetes módon megnövekedett külsőforrás-bevonzó képessége tett lehetővé a posztdoktori pályázatok és ösztöndíjak terén.

II. A 2017-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

Az intézet fent jelzett kutatási eredményei az előző évben tovább konszolidált kutatócsoport-struktúráján belül a következőképpen valósultak meg:

A *Fizika Filozófiája Kutatócsoport* megvizsgálta a Bell-féle lokális kauzalitás fogalmát és összevetette azt az egyéb térelméleti lokalitás- és kauzalitásfogalmakkal. Tisztázta az ún. konspirációmentesség általános szerepét a fizikai elméletekben. A feltételes várható érték fogalmára épülő statisztikus következtetés segítségével elemezte a Borel-Kolmogorov-paradoxont. Kimutatta James Maxwell perdöntő szerepét a statisztikus fizika egyensúlyfogalmának kialakulásában. Összevetette a Lewis-féle ún. Principal Principle-t az indifferencia elvével. Megadta a Bell-egyenlőtlenség ún. "kis valószínűségi teres" levezetését és modellt állított fel a statisztikus fizika makroállapotainak emergenciájára.

A tárgyév folyamán a kutatócsoport folytatta a fizikusok és filozófusok közös, *Physics meets Philosophy* elnevezésű workshop-sorozatát, a *Foundations of Thermodynamics and Statistical Mechanics* című rendezvénnyel. A nemzetközi Springer kiadó a *European Studies in the Philosophy of Science* sorozatban a kutatócsoport egyik tagjának társszerkesztésében *Making it Formally Explicit – Probability, Causality and Indeterminism* címmel jelentetett meg kötetet (lásd: V. szakasz), amely az MTA Bilaterális Mobilitás által támogatott projekt keretében a kutatócsoportnak az elmúlt három évben szervezett hat nemzetközi workshopjának legjobb tanulmányait gyűjtötte egybe. Végül pedig a kutatócsoport folytatta az OTKA által támogatott *A fizika metafizikai alapjai formális megközelítésben* elnevezésű kutatási projektjét. A csoport egyik tagja 2017-ben a *European Journal for the Philosophy of Science* szerkesztőbizottsági tagja lett.

A *Hermeneutikai és Vallásfilozófiai Kutatócsoport* ez évi tevékenységének egyik legfontosabb rendezvénye a debreceni Winckelmann-konferencia társszervezése volt a Debreceni Egyetem BTK Filozófiai Intézetével közösen 2017. december 8-án, amely valóban intézet- és egyetemközi eseménynek bizonyult, hiszen számos előadó érkezett az ELTE BTK Esztétikai Intézetéből (Bacsó Béla, Papp Zoltán, Radnóti Sándor). A konferencia apropója Johann Winckelmann születésének tricentenáriuma volt, tematikája pedig a „régiek” és a „moderneket” vizsgáló és diskurzusa volt. A konferencián elhangzott előadások könyv alakjában is napvilágot látnak várhatóan 2018 folyamán. A kutatócsoport részt vett a tavalyi Tanúsítási-konferencia anyagának összeállításában, szerkesztésében és szöveggondozásában. A kutatócsoportban kezdte meg munkáját idén egy fiatal kutató, aki Lukács György munkásságával és eszmetörténeti kontextusával foglalkozik.

2017 februárjában zajlott le a *Morál- és Politikafilozófia Kutatócsoport* által szervezett *Philosophy of borders: nations, states and immigration* című két napos nemzetközi konferencia, a Közép Európai Egyetem (CEU) Nationalism Studies tanszékével közös szervezésben. A konferenciára többszörös túljelentkezésből lettek kiválogatva a túlnyomórészt nemzetközi résztvevők. A konferencia keynote előadásait David Miller (University of Oxford) és Margaret Moore (Queen's University) tartották. Hasonlóan nagyszabású nemzetközi projekt

volt idén az olasz féllel (CISUECO – Centro interuniversitario di Studi Ungheresi e sull'Europa Centro-Orientale) közösen tartott nemzetközi konferencia *Olasz-magyar találkozások két háború között: történelem, irodalom, kultúra, eszmevilág, 1921-1945 (Tra una guerra e l'altra. Incroci fra Italia e Ungheria: storia, letteratura, cultura, mondo delle idee, 1921-1945)* címmel, melyre a Római Egyetemen (Università Roma Tre-n) került sor 2017. június 15-16-án. Ugyanezen alkalommal jelent meg a korábbi, budapesti közös konferencia alapján szerkesztett tanulmánykötet, olasz (és részben angol) nyelven *All'ombra della Grande Guerra* címmel, egy olasz és egy magyar szerkesztő szerkesztésében, az MTA BTK kiadásában, 17 szerzővel.

A kutatócsoport két konferenciát szervezett a városokkal kapcsolatos eszmetörténeti kutatások előmozdítására, *The Intellectual History of the City* összefoglaló címen. A kutatócsoport tervei között szerepel mindkét konferencia anyagának megjelentetése. Az év fontos eredménye a Londoni Egyetemen folytatott együttműködés, melynek keretében a kutatócsoport tagjai márciusban workshopon vettek részt a School of Slavonic and East European Studies vendégeként, majd az év végéig leadták a kiadónak (I.B. Tauris) a magyar történeti alkotmányról szóló angol nyelvű tanulmánykötetet - a kutatócsoport egyik tagjának társszerkesztésében -, magyar és angol szerzők tanulmányaival. Ugyane témakörben a kutatócsoport egyik tagja a De Gruyter Kiadó által jegyzett nemzetközi tanulmánykötetben is publikált. A Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszéke és a DOSZ egész napos workshopot rendezett a kutatócsoport egyik tagjának a „Kommunikatív hatalom és az emberi jogok” című Habermas-monográfiájáról. A kutatócsoport egyik tagja egy török kutatóval szekciót szervezett Manchesterbe *Vocations of Realist Political Theory* címmel, a Manchesteri Egyetemen a *14th Annual Conference of MANCEPT WORKSHOPS* (szeptember 11-13.) rendezvény keretében.

Az *Ismeretelméleti Kutatócsoport* a tárgyévben olyan problémákat vizsgált, mint a filozófiai megismerés természete, a filozófiai nézetkülönbségek episztemológiája, valamint a filozófiai problémák és filozófiai érvek szerkezete. A kutatócsoport tagjai közelebbről vizsgálták Richard Rorty pragmatizmusát, Pólya György és Lakatos Imre elméletét a tudományos felfedezések természetét illetően, ezen belül is különös hangsúllyal a heurisztikus, felfedeztető módszerre. A kutatócsoport tagjai az episztemikus relativizmus témakörében is kutatásokat folytattak az ún. lokális episztemológiák sajátosságainak összevetésével, foglalkoztak a kísérleti regresszus problémájával, továbbá látóterükbe került a Big Data jelensége. Kutatták a manapság egyre inkább fókuszba kerülő társas elme és a társas agy problémáját az agyközpontú vs. enaktív megközelítés előnyeit/hátrányait vizsgálva, illetve a naturalizmus és a fenomenológiai megközelítés viszonyát. Kidolgozták a morális felelősségben való hit újfajta igazolását, ill. alkalmazták is ezt a lényegében transzcendentális igazolási módszert a más elmék problémájára.

A kutatócsoport több konferenciát is szervezett: A *Naturalizmus és antinaturalizmus* című rendezvényre április 21-22-én, az *A kognitív tudományok alapjai és alkalmazhatósága* című rendezvényre pedig augusztus 31. és szeptember 2. került sor. A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából külső helyszínen került sor a *Tudomány egy szabad társadalomban* című rendezvényre. Szintén külső helyszínen valósult meg a „*How did You Solve it?*” - *The School of Mathematical Discovery and its History* c. nemzetközi konferencia (Balatonfüred, szeptember 14–16.). A kutatócsoport tagjai részt vettek továbbá a *14th International Conference of the Mathematics Education for the Future Project Mathematics Education for the Next Decade* (Balatonfüred, szeptember 10-15.) nemzetközi konferencia szervezésében is. A kutatócsoport továbbá szemináriumot szervezett a Magyar Filozófiai Archivum pilot projekt eredményeinek bemutatására (Budapest, 2017. március 7.).

Idén jelentek meg a L'Harmattan kiadónál az *A kopernikuszi fordulat fél évezred távlatában* (a *Modern Filozófiatörténet Kutatócsoport* egyik tagjának társszerkesztésével) és a *Más elmék c.* kötetek, valamint a *Magyar Tudomány* számára összeállított különszám *A virtualitás mint harmadik létszféra: a virtuális világok és az információs forradalom a filozófia szemszögéből* címmel (lásd: V. szakasz). Mindhárom kiadvány szerkesztése a kutatócsoporthoz kötődik, illetve a kutatócsoport tagjai tanulmányaikkal is hozzájárultak a megjelent közlemények tartalmához. Az *Ismeretelmélet* és a *Modern Filozófiatörténet* kutatócsoportok közreműködésével megjelent *A kopernikuszi fordulat fél évezred távlatában* című kötet – a magyar filozófia- és gondolkodástörténeti irodalomban hiánypótló jelleggel – elemzi a modern gondolkodástörténet és egyúttal az egész európai történelem e meghatározó fordulatát.

A *Magyar Filozófiatörténet Kutatócsoport*nak a tárgyévben hat elsődleges tagja volt, akik közül azonban három határozott idejű munkatársnak az év vége előtt szűnt meg a munkaviszonya, egy kutató pedig kutatói ösztöndíjjal külföldön tartózkodott, ám ezalatt is részt vett az általa, illetve a csoport más tagja által vezetett két kutatási projekt munkálataiban. A csoport tagjainak kor és beosztás szerinti megoszlása egyenletes (egy tudományos tanácsadó, két főmunkatárs, valamint fiatal kutatók és segédmunkatársak), a határozott idejű, feladathoz igazított alkalmazások és a tárgyévben jelentős kutatói mobilitás figyelembevételével pedig dinamikusan változó, célorientált jellegű volt. A kutatómunka egyik csomópontja továbbra is *A magyar filozófiatörténet narratívái (1792–1947)* című OTKA-kutatás volt (K104643). A projekt eredményeit tartalmazó kötetek már korábban is az *ergo* című könyvsorozatban jelentek meg, amelyhez a tárgyévben három további kötet csatlakozott (lásd: V. szakasz): Rozgonyi József *Dubia* című, a magyar Kant-vitát elindító, latin nyelvű munkájának kiadása kommentárral és magyar fordítással, Szontagh Gusztáv Világos után papírra vetett, mindeddig kéziratban lévő emlékiratainak kiadása bevezetővel, jegyzetapparátussal, valamint a *Modern Filozófiatörténet Kutatócsoport* tagja által szerkesztett említett kötet (részletesebben lásd e kutatócsoport tevékenységénél), amely Palágyi Menyhért válogatott műveit közli az újabb kutatások tükrében, eddig nehezen vagy csak németül elérhető szövegeket is tartalmazva. Emellett tovább folytatódott a projekteredmények tudományos nyilvánosság elé tárása magyar és nemzetközi konferencia-előadások, valamint magyar és idegen nyelvű publikációk révén. E téren kiemelkedő volt a *Leibniz kelet-közép-európai recepciója* megnevezésű altémában kifejtett publikációs tevékenység. Az *Eötvös József levelezésének kiadása* című OTKA-projekten (K112137) belül lényegében lezárult a magyarországi levéltári és kéziratári anyaggyűjtés, új anyag fölbukkanása várható még szórványosan az erdélyi archívumokból. Nagy előrelépés történt a levelek átírásában, különösen a német nyelvű anyagot és a forradalom időszakát tekintve. A levelek zömének átírása az év végére megtörtént.

A tárgyév elején indult, *Az értelmiség szerepe a kollektív identitások megteremtésében Lengyelországban és Magyarországon a 19. és 20. században* című (NKM 109/2017) három éves, kétoldalú nemzetközi egyezményen alapuló közös kutatási projekt, ami az előző év végén sikeresen lezárt, *A nemesi örökség szerepe a közép-európai állampolgárság kifformálódásában* című, ugyanazon keretek között folyt kutatás folytatásának tekinthető (a külföldi partner az IFiS PAN, Varsó). E projekt első évében a kutatócsoport tagjai két budapesti műhelykonferenciát szerveztek, valamint projekten kívüli források bevonásával harmadik országban is előadták kutatásaik részeredményeit. *A kreatív város eszméje Közép-Európában: eszmetörténeti víziók és empirikus mutatók* című (NKM-51/2017), 2016-ban indult kétoldalú nemzetközi egyezményen alapuló, a *Morál- és Politikafilozófia Kutatócsoport*tal közös kutatási projekten belül egy nagyobb szabású vilniusi konferencián belül léptek föl előre egyeztetett témákkal a résztvevők, valamint sor került egy, a projekt által szervezett budapesti konferenciára is (az intézet partnere a Vilniusi Műszaki Egyetem Filozófia Tanszéke.) A terveknek megfelelően a tárgyidőszakban elindult a projekteredmények publikálása. A létrejött kéziratok kisebb része

már megjelent a tárgyidőszakban, nagyobb részük folyóiratokhoz beküldve, elbírálás alatt van. A kutatócsoport tagjainak és a *Morál- és Politikafilozófia Kutatócsoport* egy tagjának a *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a 19. századi Magyarországon* című, nagy összegű interdiszciplináris OTKA-projektben (K108670) való részvétele a projekt keretében kiadott forrásgyűjtemény szerkesztéséhez való hozzájárulásból, valamint néhány tanulmány publikálásában testesült meg. További, a tárgyévben már leadott és elfogadott kéziratok megjelenése a következő évben várható.

A *Modern Filozófiatörténet Kutatócsoport* egyik tagja a korai magyar fenomenológus, Enyvvári Jenő (1884-1959) és a nemzetközi fenomenológiai mozgalom közötti kapcsolat föltárásában ért el eredményeket, melyeket a *Studies in East European Thought* nemzetközi szakfolyóirat hasábjain közölt forráskiadással együtt (lásd: V. szakasz). A kutatócsoport egyik tagja több előadást tartott a fenomenológia témakörében, így Prágában, és a North American Society for Early Phenomenology szakmai társaság 2017 júniusában megrendezett éves konferenciáján (elektronikus távkapcsolással), melyek közül az utóbbiban a Brentano-iskola és a korabeli filozófiai logika képviselői közti szövevényes korabeli vitát rekonstruálta. A kutatócsoport tevékenységének részeként egy kísérleti jellegű digitális archívum készült Enyvvári Jenő magánkézben lévő anyagaiból, melynek tanulságairól a kutatócsoport egyik tagja egy intézeti műhelykonferencián, illetve a *III. Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet* című konferencián számolt be. Szintén a kutatócsoportunk szervezésében valósult meg egy konferencia a magyar és szlovák intézetek közötti bilaterális kooperációban a fenomenológia regionális történetéről.

A kutatócsoport egyik tagja öt, mindeddig magyar nyelven nem olvasható német nyelvű Palágyi-tanulmányt fordított le magyar nyelvre, továbbá újra lefordította Palágyinak egy további, magyar nyelven eddig csak használhatatlan minőségű fordításban megjelent művét (*A tér és az idő új elmélete*), és látta el ezeket kritikai megjegyzésekkel, kommentárokkal; valamint tanulmányokat írt és előadásokat tartott Palágyi német nyelvű filozófiai munkásságáról. A kutatómunka gyümölcseként külső társzerkesztő bevonásával kötetet szerkesztett Palágyi Menyhért írásaiból. E kötetnek különös jelentőséget ad, hogy Palágyi Menyhértől magyar nyelvű válogatott kötet ezidáig nem jelent meg.

A kutatócsoport elsődleges és másodlagos tagjai, sokrétű filozófiatörténeti kutatásaik részeként, publikációkat jelentettek meg és előadásokat tartottak Martin Heidegger nemrég fellelt *Fekete füzet*eiről (rámutatva arra, hogy azok igazi filozófiai kihívása leginkább abban a filozófiatörténet-írást érintő felvetésben rejlik, miszerint tekinthetjük azokat úgy is, mint Heidegger kísérletét saját filozófiája recepciójának befolyásolására), az újkori sztoicizmusról, Teilhard de Chardin kozmológiájáról, Lakatos Imre és Paul Feyerabend tudományfilozófiájáról, Ludwig Wittgenstein és a korán elhunyt magyar fenomenológus, Tengelyi László végtelenfogalmáról, Karl Marx *Tőkéjéről*, a huszadik századi társadalomfilozófia történetéről (Bibó István, Hamvas Béla, René Guénon, Julius Evola, Karl Jaspers, Jan Assmann, Oswald Spengler), valamint az olasz és a magyar katolikus gondolkodás álláspontjáról az első világháború végén a nemzeti, etnikai, kulturális identitások sokféleségének és az önrendelkezési jognak a kérdéseiben.

A *Tudományfilozófia és Tudománytörténet* kutatócsoport tevékenysége az év közepétől a *Morál és Tudomány* c. Lendület pályázat keretében folyik. A *Studies in East European Thought* folyóirat a kutatócsoport tagjainak gondozásában szerkesztett összeállítást közölt Philipp Frank filozófiájáról, az *Enigma* folyóirat Hauser Arnold korai írásaiból, és az *Early Science and Medicine* folyóirat a 17-18. századi fiziológiai és morálfilozófiai elméletek kapcsolatairól. Egy kismonográfia keretében a kutatócsoport egyik tagjai kísérletet tett a magyar zeneesztétika

szociologizáló vonulatának feltárására és kanonizálására a magyar filozófiatörténeti diskurzus kontextusában (lásd: V. szakasz).

b) Tudomány és társadalom

A *Fizika Filozófiája Kutatócsoport* tudományos előadásokon felül három tudománynépszerűsítő előadást is tartott, valamint a kutatócsoport egyik tagja az Inforádió *Sigma – a holnap világa* c. ismeretterjesztő műsorában beszélt a fizika filozófiai alapjairól.

A *Hermeneutikai és Vallásfilozófiai Kutatócsoport* rendezésében és részvételével folytatódtak az intézetben megtartott *Paideia*-előadások a filozófia és bölcselet, a filozofálás és a tudásmódok, az irányzatok és intézmények mai viszonyáról. A kutatócsoport kezdeményezésére 2018 januárjától új előadássorozat indul az intézetben, amelynek nyitóelőadását az intézet igazgatója vállalta. Az előadássorozat koncepciója arra irányul, hogy a felkért külső és belső előadók válasszanak ki egy számukra mérvadó gondolkodót, akinek egyes gondolatait vagy egész gondolati eljárás módját különösen aktuálisnak tartják. A kutatócsoport szoros kulturális és oktatási kapcsolatainak jeleként egy szenior tagja „Várhegyi György” Magyar Zsidó Oktatásért Díjat kapott.

Az *Ismeretelmélet Kutatócsoport* Balatonfüreden diákok számára szervezett külön programot *Te hogyan oldottad meg?* címmel (szeptember 14.). A kutatócsoport egyik tagja megkezdte a *Nemzetközi Pólya György Társaság a Matematikai Heurisztika Oktatásáért* szervezését a California State University, Fresno: Polya Center and Academy-vel együttműködve, melynek célja egy olyan interdiszciplináris szakmai hálózat létrehozása, amely hazai és nemzetközi központok közös munkájának keretében szolgálhat (a javaslat az MTA II. és III. osztályai számára került előterjesztésre). A kutatócsoport egyik tagja részt vett a *Műút* folyóirat filozófiai ismeretterjesztő vállalkozásában, amely a *Kiskáté* rovatban már 2015 januárjától minden hónapban recenziókat közöl kortárs (elsősorban az analitikus tradícióhoz tartozó) filozófusok könyveiről. A kutatócsoport kutatói bemutatót tartottak a Zsigmond Király Főiskola Üzleti Intelligencia Szakirányáról, Filozófiai Teaházak szerveztek a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán, részt vettek az Eötvös József Collegiumban rendezett vitaesten, amelyet a kutatócsoport egyik tagjának az *Élet és Irodalomban* megjelent írása apropóján rendeztek, a *Hogyan tehetjük a lehető legjobbá a világot? Effektív altruizmus* címmel szervezett kerekasztal-beszélgetésen, melyet szintén a kutatócsoport egyik tagjának a *Műút* c. folyóiratban megjelent cikke alapján szerveztek, valamint a „slow-tudomány” koncepciójáról szóló filozófiai vitaesten. A kutatócsoport tagjai interjút adtak a *Magyar Nemzet* számára, valamint interjút készítettek Enno Schmidt-tel „A feltétel nélküli alapjövedelem koncepciójának esélyei”-ről a *Századvég* c. folyóirat számára.

A *Morál- és Politikafilozófia Kutatócsoport* legfontosabb tágabb társadalmi relevanciájú eseménysorozatát a társadalomfilozófiai vitakör tematikus ciklusai alkották, melyek szándékaik szerint a szűk szakmát érdeklő kéréseken túlmenően tárgyalnak fontos társadalmi jelenségeket, problémákat. Ennek keretében a tárgyévben két előadóciklusra került sor: az egyik a *Női kvóta* című vitasorozat 2017 április-májusában (négy alkalommal), a másik a *Humanizálható-e a hatalom?* című vitasorozat 2017 decemberében, mely túlnyúlik a tárgyéven, s 2018 januárjában folytatódik. A kutatócsoport egy tagja továbbá kerekasztal beszélgetésen vett részt a Nemzeti Múzeumban a *Reformáció emlékkiállítás* kapcsán, egy másik tagja pedig előadást tartott a Veszprémi Püspökség *Kultúra, világnézet, érték, erkölcs* című konferenciáján.

A *Magyar Filozófiatörténet Kutatócsoport* tagjai a tárgyév során ismeretterjesztő írást jelentettek meg (*Irodalmi Magazin*), megjelentek a magyar és külföldi elektronikus sajtóban (például a kutatási szakterületet érintő interjú a szlovén közszolgálati televízióban), és ismeretterjesztő előadásokat tartottak a középiskolás és fiatal felnőtt korosztály számára. Állandóan végzett, régi ismeretterjesztő forma a kutatócsoport tagjai számára az olvasótábori mozgalom szervezésében, programjának összeállításában, a közvetítendő tudományos tartalmak meghatározásában való aktív részvétel.

A *Modern Filozófiatörténet Kutatócsoport* a II. b. szakaszban bemutatott kutatási eredményei hozzájárulnak a magyar kulturális és szellemi hagyomány megőrzéséhez és annak alkotó, korszerű mai alkalmazásához. Szintén aktuális és a szélesebb értelmiségi olvasóközönség számára is releváns társadalmi kérdéseket érint a kutatócsoport tagjának az információtechnológiai forradalom és a virtualitás kozmológiai kontextusát tárgyaló, a Magyar Tudományban megjelent tanulmánya.

A *Tudománytörténet és Tudományfilozófia Kutatócsoport* tagjai erőfeszítéseket tettek a magyar kulturális örökség eszmetörténeti szegmenseinek feltárására és az eredmények bevezetésére a közéleti diskurzusba.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2017-ben

Az intézet általános kutatói mobilitásának és nemzetközi kapcsolatainak jó fokmérője a kutatók élénk nemzetközi és hazai előadói tevékenysége (amelynek pontos felmérését az éves intézeten belüli beszámolási folyamat az előző év folyamán megújított módszere teszi lehetővé). Az intézet kutatói a tárgyév során 57 idegen nyelvű előadást tartottak külföldön (az intézet kutatói átlaglétszámára vetítve fejenként átlagosan 1,9 előadás), ami szignifikáns növekedés az előző évi adathoz (42) képest. Ehhez további 129 előadás társult Magyarországon magyar és idegen nyelveken, illetve határon túl magyar nyelven (az intézet kutatói átlaglétszámára vetítve fejenként átlagosan további 4,3 előadás).

A *Fizika Filozófiája Kutatócsoport* intézetbeli tagjai összesen 23 tudományos előadást tartottak különféle hazai valamint nemzetközi konferenciákon illetve tanszéki (többek között elméleti fizika tanszéki) szemináriumokon (az alábbi városokban: Amsterdam, Belgrád, Bologna, Budapest, Exeter, Irvine, Krakkó, London, Pittsburgh, Stockholm, Tata, Tübingen, Utrecht). A kutatócsoport egyik tagja továbbá az alábbi nemzetközi konferenciának volt társszervezője: *Quantum Investigations: A Conference in Honour of Miklós Rédei*, London School of Economics, London, Egyesült Királyság (2017 október).

Az *Ismeretelmélet Kutatócsoport* tagjai számos külföldön megrendezett konferencián vettek részt meghívott előadóként vagy pozitívan elbírált jelentkezés alapján, továbbá együttműködtek a következő intézményekkel: California State University, Fresno: Polya Center and Academy, keresik a kooperáció lehetséges formáit a Maria Curie-Sklodowska Egyetem Filozófia Intézetével (Lublin), továbbá az intézeti előadássorozat szervezésének részeként hazai és külföldi előadókat hívtak meg szeminárium tartására (így látogatott el intézetünkbe Adrian Ziolkowskit a varsói egyetemről, Judit Kerekes a CUNY [College of Staten Island, New York]-ból). A kutatócsoport immár emeritus kutatója által képviselte az Intézetet meghívott előadóként az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Szakbizottság rendezvényén (Szeged, május 12.), valamint az MTA SZAB Nyelv- és Irodalomtudományi Szakbizottság a Tudomány Ünnepe alkalmával szervezett rendezvényén (Szeged, november 22.). A kutatócsoport tagjai számos felsőoktatási intézmény munkájában vettek részt oktatóként, konzulensként és

bíráloként: az ELTE BTK Filozófiai Intézet munkáját BA és MA kurzusok tartásával, szakvizsgákon bizottsági tagként, MA és PhD konzulensként, valamint PhD védelem bizottsági tagjaként segítették; a PPKE-n vállalták BA opponensi vélemény elkészítését, filozófiatörténeti és analitikus filozófia kurzusok tartását; kurzusokat tartottak továbbá a Színház- és Filmművészeti Egyetemen, a Pannon Egyetemen, valamint a Zsigmond Király Egyetem Gazdasági Kar informatikus képzésében (ahol BA diplomamunkák konzultációját is vállalták); illetve segítették a BMGE Tudományfilozófiai és tudománytörténeti doktori iskola munkáját konzulensként és doktori szigorlaton való részvételükkel. A kutatócsoport tagjai szaklektori véleményükkel segítették a *Magyar Filozófiai Szemle*, az *Elpis*, a *Human Affairs* munkáját és részt vettek az *Elpis* és a *Magyar Tudomány* szerkesztői munkálataiban. A kutatócsoport tagjai bírálatokkal segítették a Bolyai ösztöndíj kuratóriumát, a Lendület programot, a Támogatott kutatóhelyek odaítélését, a KMExpert Tudásmenedzsment Műhely, továbbá 2 nemzetközi konferencia szervezőit; valamint részt vettek a MAB Bölcsészettudományi Bizottság MTA Drámapedagógiai Albizottsága, az MTA Filozófiai Bizottság, és az MTA Tudomány- és Technikatörténeti Osztályközi Állandó Bizottság, valamint a Magyar Kognitív Tudományi Alapítvány kuratóriumi munkájában. Mérnökök és természettudósok számára meghívott előadást tartottak a BMGE-n az Egyesület a Tudomány és Technológia Egységéért egyesületben a *Kulturális relativizmus és tudomány* témakörében. A magyar heurisztikus felfedeztető oktatás/tanulás tudományelméleti, tudománytörténeti hagyományainak nemzetközi megismertetése érdekében a kutatócsoport tagjai módszertani együttműködést készítettek elő a *California State University*, a Johannes Kepler University Linz-ben működő *Science, Technology, Engineering and Mathematics Education Center* és a *Budapest Semesters in Mathematics Education* közreműködésével, valamint együttműködtek a Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézet MTA-Rényi Felfedeztető Matematikatanítás Kutatócsoportjával és az ELTE szakmódszertani csoportjával.

A *Magyar Filozófiatörténet Kutatócsoport* három éves, kétoldalú nemzetközi egyezményen alapuló közös kutatási projektjeihez (lásd II. a.) számottevő kutatói mobilitás kapcsolódott, hiszen ez ennek a pályázati formának az elsődleges célja. A kutatói mobilitás és a közös projektmunka révén tovább mélyült a csoport tagjainak kapcsolata a lengyel és a litván filozófiai élet fontos műhelyeivel. Hosszabb kutatóúton a kutatócsoport két tagja járt a tárgyévben; egy szenior kutató *Leibniz és Kelet-Európa: hatalom- és valláspolitikai aspektusok* című témával egy év időtartamra korábban elnyert *MWK-FELLOWS COFUND-Fellowship*et (Max-Weber-Kolleg für kultur- und sozialwissenschaftliche Studien der Universität Erfurt) a befogadó kutatóközpont meghosszabbította az egész tárgyév időtartamára, egy fiatal kutató pedig Svájcban nyert el 4 hónapos kutatói ösztöndíjat (Scholarship of the University of Fribourg).

A *Morál- és Politikafilozófia Kutatócsoport* külföldi partnerei a tárgyévben a Londoni Egyetem, a Manchesteri Egyetem, a CEU, valamint a Római Egyetem voltak.

A *Tudománytörténet és Tudományfilozófia Kutatócsoport* a tárgyévben az alábbi műhelyekkel működött együtt: az Oxfordi, Amsterdami, Indiana, Tübingeni, Uppsala, St Andrews, Edinburgh, Pécsi és Kolozsvári Egyetemek, valamint a Vienna Institute.

IV. A 2017-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Az *Ismeretelmélet Kutatócsoport* Balatonfüreden megrendezett „*How did You Solve it?*” - *The School of Mathematical Discovery and its History* c. nemzetközi konferenciáját (lásd: II. a.) szakasz) a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatta. A csoport egyik tagjának nemzetközi

konferenciákon való részvételt továbbá az MTA támogatta. A kutatócsoport korábbi bővülése révén a tárgyév elejével került az intézetbe az *A fenomenológia és az analitikus filozófia lehetséges kapcsolódási pontjai az elmefilozófia területén* c. OTKA-pályázat (futamidő vége: 2018. augusztus). A kutatás fő célkitűzése azoknak a filozófiai problémáknak a pontos feltérképezése és részletes elemzése, melyek kapcsán a fenomenológia és az analitikus filozófia termékeny párbeszédet képes folytatni, és fókuszában a következő kérdés áll: milyen kapcsolódási pontok adódhatnak az elme fenomenológiai és metafizikai vizsgálata között?

A *Morál- és Politikafilozófia Kutatócsoport* olasz nyelvű kötetének (lásd: II. a.) és V. szakaszok) megjelentetésére 2 x 500 000 forint támogatást nyert el, valamint további 650 000 Ft támogatást nyert el konferencia szervezésére.

A *Magyar Filozófiatörténet Kutatócsoport* *Az értelmiség szerepe a kollektív identitások megteremtésében Lengyelországban és Magyarországon a 19. és 20. században* című kétoldalú nemzetközi egyezményen (NKM 109/2017) alapuló közös kutatási projektje a tárgyév elején indult. A kutatócsoport a projekten belül az első évben két budapesti műhelykonferenciát szervezett. Az első műhelykonferencia tematikus alapját 2017. március 2-án a projekt lengyel vezető kutatójának *Approaching the Polish Intelligentsia in 20th century: Working notes* vitaindító előadása adta, amelyben a kutatási téma tartalmi és módszertani dilemmáit foglalta össze lengyel szemszögből. Majd pedig elérkezett az időközben elkészült első esettanulmányok megvitatásának az ideje a 2017. szeptember 5-én tartott, *Role-Models of the Intelligentsia in East-Central Europe: Case Studies from Poland and from Hungary* című műhelykonferencián. A részeredmények harmadik országokban való előadása és publikációra való előkészítése a tervek szerint folyik.

A *Tudománytörténet és Tudományfilozófia Kutatócsoport* vezetője 2017-ben Lendület pályázatot nyert. A létrejött *Morál és tudomány* Lendület-kutatócsoport a tudományos kutatás háttérében meghúzódó, azt orientáló, korlátozó és különböző vonatkozásokban igazoló értékeket vizsgálja történeti, filozófiai és szociológiai aspektusban. Célja, hogy esettanulmányokon keresztül tárja fel azokat a gyakran nem reflektált és így racionális kontrollt nélkülöző kognitív, morális, társadalmi és esztétikai értékeket, amelyek a modern tudomány 17-20. századi történetét jellemzik. A kutatás keretében készülő esettanulmányok nem csak történeti ismereteink bővítésére irányulnak, hanem az értékelkötelezettségek tudományos kutatásban játszott szerepének általános szociológiai-filozófiai tanulságait is vizsgálják, s ezeken keresztül tudománypolitikai irányelvek és gyakorlatok megalapozásához járulnak hozzá. Tudományometriai szempontból a Lendület-kutatócsoport elsődleges célja, hogy ezeken a területeken vezető nemzetközi fórumokon megjelenő kutatási eredményeket érjen el.

V. A 2016-ban megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Bogdanov Edit – Székely László (szerk.): *Észlelés és fantázia: Válogatás Palágyi Menyhért írásaiból.* Budapest: Gondolat. (2017) A kísérő tanulmányokat írták: Bogdanov Edit és Székely László. <http://real.mtak.hu/67114/>
2. Demeter Tamás, *A társadalom zenei képe: A magyar zeneesztétika szociológizáló hagyománya,* Budapest: Rózsavölgyi. (2017) <http://real.mtak.hu/71616/>
3. Gyenis Balázs: “Maxwell and the normal distribution: A colored story of probability, independence, and tendency toward equilibrium.” *Studies in History and Philosophy of Modern Physics*, 57, 53-65. (2017) <http://real.mtak.hu/71743/>
4. Hévízi Ottó: „A liget, a sétány, a csarnok és a kert. A teóriastílusok iskolái és a periodicitás-hipotézis.” *Jelenkor*, 607-622. (2017) <http://real.mtak.hu/71089/>

5. Hofer-Szabó Gábor: "How human and nature shake hands: the role of no-conspiracy in physical theories." *Studies in the History and Philosophy of Modern Physics*, 57, 89-97. (2017) <http://real.mtak.hu/71342/>
6. Hörcher Ferenc: *Is the Historical Constitution of Hungary Still a Living Tradition? A Proposal for Reinterpretation*. In: Górnisiewicz Arkadiusz – Szlachta Bogdan (szerk.): *The Concept of Constitution in the History of Political Thought*. Berlin: De Gruyter, 89-110. (2017) <http://real.mtak.hu/71765/>
7. Kondor Zsuzsanna: *Perception and Delusionary Concepts in Science*. In: Christoph Limbeck-Lilienau – Friedrich Stadler (szerk.): *The Philosophy of Perception and Observation: Contributions of the 40th International Wittgenstein Symposium*. <http://real.mtak.hu/70699/>
8. Kovács Gábor: "From the Guilty City to the Ideas of Alternative Urbanization and Alternative Modernity: Anti-Urbanism as a Border-Zone of City-Philosophy and Cultural Criticism in the Interwar Hungarian Political Thought." *Santalka: Filozofija Komunikacija / Coactivity: Philosophy, Communication* 25, 99-109. (2017) <http://real.mtak.hu/65719/>
9. Laki János – Székely László (szerk.): *A kopernikuszi fordulat fél évezred távlatában*. Budapest: L' Harmattan. (2017) Az intézetből a tanulmányokat írták: Laki János, Székely László és Zemplén Gábor. <http://real.mtak.hu/67165/>
10. Leszek Wroński – Hofer-Szabó Gábor (szerk.): *Making it Formally Explicit: Probability, Causality and Indeterminism*. New York: Springer. (2017) Az intézetből a tanulmányokat írták: Gömöri Márton, Gyenis Balázs és Hofer-Szabó Gábor. <http://real.mtak.hu/73434/>
11. Márton Miklós – Molnár Gábor – Tőzsér János (szerk.): *Más elmék*. Budapest: L'Harmattan. (2017) Az intézetből a tanulmányokat írták: Bernáth László és Tuboly Ádám Tamás. <http://real.mtak.hu/73703/>
12. Rozgonyi József: *Dubia de initiis transcendentalis idealismi Kantiani / A kanti transzcendentális idealizmus alapvető tételeivel kapcsolatos kételyek*. Ford. Guba Ágoston. Forráskiad. Guba Ágoston – Mester Béla. Biblio. Guba Ágoston – Mester Béla. Sajtó alá rend. Guba Ágoston és Gángó Gábor. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézet. (2017) A kísérő tanulmányt írta: Mester Béla. <http://real.mtak.hu/73610/>
13. Székely László: „Az információtechnológiai forradalom és a virtualitás Teilhard de Chardin kozmológiájának kontextusában.” *Magyar Tudomány* 178/8, 959-967. [Az „A virtualitás mint harmadik létszféra” c. tematikus számot szerkesztette: Benedek András] (2017) <http://real.mtak.hu/44077/>
14. Szontagh Gusztáv: *Emlékezések életemből*. Szerk. Mester Béla. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézet. (2017) A kísérő tanulmányt írta: Mester Béla. <http://real.mtak.hu/71205/>
15. Tuboly Ádám Tamás: *Carnap's Weltanschauung and the Jugendbewegung: The story of an omitted chapter*. In: Friedrich Stadler (szerk.): *Integrated History and Philosophy of Science*. Cham: Springer, 129-144, 2017. <http://real.mtak.hu/73530/>
16. Turgonyi Zoltán – Roberto Ruspanti (szerk.): *All'ombra della Grande Guerra: Incroci fra Italia e Ungheria: storia, letteratura, cultura*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézet. (2017) Az intézetből a tanulmányokat írták: Hörcher Ferenc és Turgonyi Zoltán. <http://real.mtak.hu/72395/>
17. Valastyán Tamás – Pongrácz Tibor (szerk.): *A tanúsítás bizonyosságai*. Debrecen: DUPRESS. (2017) Az intézetből a tanulmányokat írták: Gábor György, Hévízi Ottó és Pongrácz Tibor. <http://real.mtak.hu/73634/>
18. Varga Péter András: "Eugen Enyvvvari's road to Göttingen and back: A case study in the Transleithanian participation in early phenomenology (with an appendix of Edmund Husserl's two unpublished letters to Enyvvvari)" *Studies in East European Thought* 69/1, 57-78. (2017) <http://real.mtak.hu/71734/>